

Говоримо українською правильно

Нас єднає мова. Українську мову знаю, нею спілкуюся...

«Як же непросто, але ж і важливо для піднесення мовної культури навчитися розрізняти найтонші відтінки в словесній атрибутиці, доречно, до місця вживати те чи інше слово – одне із понад сотні тисяч! »

(А. Бортняк)

1. Цікаве про словники!

Важливе значення в житті людини відіграють словники. Неможливо уявити собі культурну людину, яка б не потребувала словника, ніколи не користувалася ним. Словники – «це всесвіт в алфавітному порядку! Це книга книг. Він вбирає в себе всі інші книги, треба лише вміти їх вилучати з нього» (А.Франс).

Кожний словник залежно від призначення і функцій – загальномовний чи спеціальний, одномовний чи перекладний, нормативний, вибірковий, генетичний - допомагає вибудувати текст й адекватно сприймати відповідні елементи в ньому.

Найоб'ємнішим зібранням лексичних скарбів нашого народу на сьогодні є одинадцятитомний «Словник української мови», який фіксує близько 135 тисяч слів. Зрозуміло, що кожне слово має здебільшого не одне, а кілька чи багато значень.

Лексикографічна наука, яка визначає теоретичні засади і практично втілює їх в укладання словників різного типу, називається лексикографією.

Лексикографія має багаторічну історію, великий досвід створення різноманітних словників і знаменні досягнення. Як одна із важливих у сучасній лінгвістиці, вона набуває дедалі більшого розвитку, спричиненого міжнародними контактами, потребою у вивченні малодосліджених мов.

Відповідно до завдань і подачі словникового матеріалу прийнято розрізняти словники енциклопедичні й лінгвістичні. Принципова відмінність їх полягає в тому, що енциклопедичні словники подають відомості про поняття, речі, явища, історичні події, видатних людей, а лінгвістичні пов'язані з аналізом слів: розкривають лексичне й граматичне значення, сферу вживання, походження,

вимову, написання, переклад іншою мовою, але вони не містять відомостей про всебічний характер самого предмета, позначеного відповідним словом.

Енциклопедичні й лінгвістичні словники становлять собою набір словникових статей, які складаються із заголовного(пояснювального) слова і тих даних, які його торкаються. Заголовні слова розташовуються в алфавітному порядку. Оскільки в енциклопедичні словники вводяться виключно загальні й власні назви, словникові статті в них представлені іменниками або словосполученням з іменником. В енциклопедичному словнику позначається наголос у заголовному слові, є етимологічна довідка іншомовних термінів, але вони не подають граматичної чи стилістичної характеристики представлених назв. Статті можуть супроводжуватися ілюстраціями. До енциклопедичних словників належать всі термінологічні словники (наприклад, «Словник лінгвістичних термінів», енциклопедії, біографічні словники).

Лінгвістичні словники подають усі граматичні класи слів з оглядом на те, що їх основним об'єктом описування є слово, що вимагає розгляду всіх частин мови. Для пояснення слів застосовується їхня різнобічна характеристика: семантична, стилістична, етимологічна. Відповідно до завдань і способів лексикографічного описування слів лінгвістичні словники бувають різних типів: тлумачні, іншомовних слів, історичні, етимологічні, діалектні, орфографічні, орфоепічні, фразеологічні, словники омонімів, синонімів, антонімів, мови письменника та ін. Кожен з них відзначається своєрідністю в будові словникової статті, характеру ілюстративного матеріалу, що зумовлено завданнями конкретного словника.

Лексикографія має великий досвід створення різноманітних словників і багаторічну історію розвитку.

Першим словником став «**Лексись**» Лаврентія Зизанія (Вільно, 1596р.), 1061 словникова стаття. Велике значення мав «**Лексикон**» Памви Беринди (1627р.). Він мав 7000 статей. У ХІХ ст. з'являються словники й словнички О.Павловського, І. Войцеховича, І.Вагилевича, П.Білецького-Носенка, Ф. Шимановича, Т.Вітвицького та ін.

Перший великий **Словник української мови** уклав П.П.Білецький-Носенко (1774-1856). Обсяг понад 20000 статей.

Найвидатнішою лексикографічною працею до початку ХХ ст. був чотиритомний **Словарь української мови** за редакцією Б.Грінченка (1907-1909рр.).

Важливим фактором в історії лексикографії став одинадцятитомний **Словник української мови**. Він укладений на основі 5-мільйонної картотеки НАН України, реєстр 134- 135 тис. слів.

Важливе досягнення словників – **Великий тлумачний словник сучасної української мови**.

Якщо Вас зацікавило це питання, читайте нову інформацію в наступних випусках онлайн-журналу.

2. Наголос – душа слова

*Поставиш наголос незвично –
І вже міняються слова.
Так форма вислову нова
Міня семантику магічно
(Олекса Різників, одеський письменник).*

Деякі слова мають подвійний наголос:

бАйду́же – байдУ́же, весня́ний – веснЯ́ний, доповідА́ч – допові́дач, завждИ́ – зАвжди́, до́говору – договО́ру, ко́рисний – корИ́сний, ма́буть – маБУ́ть, м'Я́зовий, м'язО́вий, на́шивка – нашИ́вка, на́трое – натрО́є, по́милка – помИ́лка, про́стий – простИ́й, пе́рвісний – перві́сний, та́кож – такО́ж.

Закономірності наголошування:

- числівники на -на́дцять: одинА́дцять, чотирна́дцять
- слова з -ме́тр: кіломе́тр, дециме́тр
- слова з -кра́тія: бюрокра́тія, демокра́тія
- слова з -ло́г: моноло́г, діало́г, катало́г
- слова з -пи́сний: літопи́сний, правопи́сний
- інфінітив на -ти́: навести́, піднести́, відвезти́, везти́, класти́, нести́
- котри́й, котра́, котрі́, котре́
- Украї́на, украї́нський, украї́нець, украї́нка.

Змінюється значення слова:

ма́сла – маслА́, ба́тьків – батькИ́в, доро́га – дорогА́, заво́дь – завО́дь,
біло́к – білО́к, го́ри – горИ́.

Наголошуймо правильно:

аби́коли, аби́як, ана́лог, ане́ксія, ано́ім, бо́сОні́ж, ві́ч-на-ві́ч, всьогО́- на-
всьогО́, від́ступ, до́пізна, завИ́дна, за́ново, затЕ́пла, зда́вна, зда́леку,
звичайне́нький, зо́всім, зо́зла, на́чисто, новина́, одИ́н в одИ́н, Оцет, осО́ба,
плечовИ́й, позА́торік, по́друга, по-новО́му, по́переду, посере́дині, по-тво́єму,
рівне́нький, розумне́нький, стра́шний, сьорбнУ́, чимале́нький.

3. Типові помилки в слововживанні

Неправильно

Біля двох років
вважати необхідним
грошовий перевод
двічі в місяць
дякуючи підтримці
з деяких пір
з приводу святкування
не дивлячись на труднощі
до краю виснажений
в силу обставин
як говориться
вірно пояснити
на сьогоднішній день
додаткові нагрузки
йти за водою
по вашій вині
по вихідних
по вечорах
по справах
по прямому призначенню
чемпіон по тенісу
підручник по фізиці
великий по обсягу
ліки від застуди
оплатити за проїзд
на наступний день
в десять годин
по наказу
поставити в приклад
на українській мові
зробив при умові
пропустити із-за хвороби
п'ять метрів на секунду
враження про виставу
магазин пам'ятних сувенірів
в значній мірі
викинь сміття
особиста справа працівника(документ)

Правильно

близько двох років
вважати за необхідне
грошовий переказ
двічі на місяць
завдяки підтримці
з деякого часу
з нагоди святкування
незважаючи на труднощі
українським виснажений
через обставини
як то кажуть, мовляв
правильно пояснити
на сьогодні
додаткове навантаження
йти по воду
з вашої вини
у вихідні (вихідними)
вечорами
у справах
за прямим призначенням
чемпіон з тенісу
підручник з фізики
великий за обсягом
ліки проти застуди
оплатити проїзд
наступного дня
о десятій годині
за наказом
поставити за приклад
українською мовою
зробив за умови
пропустити через хворобу
п'ять метрів за секунду
враження від вистави
магазин сувенірів
значною мірою
винеси сміття
особова справа

по власному бажанню
книжний магазин
на слідуючий день
залізнодорожний технікум
наглядна агітація
приводити приклад
заклучити угоду
втратити свідомість
в учбовому закладі
являється другом
старий друг
ставити пробіл

за власним бажанням
книжковий магазин
наступного дня
залізничний технікум
наочна агітація
наводити приклад
укласти угоду
знепритомніти
у навчальному закладі
є другом
давній друг
робити пропуск

4. Розрізняймо

Пароніми (від дав.-гр. («близька мова»)) – це слова досить близькі за звуковим складом і звучанням, але різні за значенням. Часто вони мають спільний корінь, а різняться лише суфіксом, префіксом чи закінченням. Незначна відмінність у вимові призводить до помилок, тому варто приділяти увагу вживанню малознайомих слів, додатково перевіряючи їх тлумачення.

- **Громадянський** - той, що стосується громадянина як члена суспільства, а також усього громадянства (*громадянські права, громадянська мужність, громадянська совість*).
- **ГромАдський**. Слово походить від іменника громада й означає «належний до певного колективу людей» (*громадські організації, громадський будинок, громадська думка*).
- **Дружний** – згуртований, одностайний (*дружний колектив, дружна родина*).
- **Дружній** – товариський, приятельський (*дружній тон, дружнє ставлення*).
- **Подовжувати** – збільшувати в довжину (*подовжити шнур*).
- **Продовжувати** – збільшувати в часі (*продовжити рейс, продовжити урок*).

Бажаємо успіхів у вивченні та вдосконаленні володіння українською мовою, виробленню мовної стійкості у робочому і повсякденному спілкуванні.

Сподіваємося, що матеріали цього онлайн- журналу допоможуть Вам у цьому.

Нагадуємо мовні обов'язки:

- Розмовляй рідною мовою – своєю і свого народу: скрізь, де її розуміють, з усіма, хто її розуміє. Не поступайся своїми мовними правами заради вигоди, привілеїв, лукавої похвали – це зрада свого народу.
- Ставлення до рідної мови має бути таким, як до рідної матері: її люблять не за якість принади чи вигоди, а за те, що вона – мати.
- Допомагай кожному, хто хоче вивчити українську мову.

Література

1. *Авраменко О. 100 експрес-уроків української. Книголав, 2017.*
2. *Із книги: Василь Іваншин, Ярослав Радевич-Винницький. Мова і нація. Липень, 2022.*
3. *Хворостяний І.Г. Українська мова: лайфхаки/ Харків, 2018.*
4. *Різників Олекса. Українська мова – спадщина тисячоліть. Київ, 2017.*
5. *Новий український правопис: коментарі, завдання та вправи. 5-11 класи. Вид. група «Основа», 2019.*
6. *Цимбал Т.В. Інтеграція на уроках української мови. Одеса, 2021.*